

SODOBNE MIGRACIJE V MNENJIH SLOVENSKE JAVNOSTI

Simona ZAVRATNIK¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK¹

Sodobne migracije v mnenjih slovenske javnosti

V besedilu avtorica obravnava percepcije slovenske javnosti o migracijah, integraciji imigrantov ter multikulturalnosti. Izhaja iz koncepta integracije kot dvosmernega procesa medkulturne komunikacije, v katerem prihaja do nove kvalitete doseganja družbene kohezije. Ocene slovenske javnosti predstavlja v okviru treh migracijskih topik: 1. splošna stališča do migracij in migrantov – migranti kot grožnja ali nujni korektiv trga dela, 2. pozicioniranje Slovenije v sodobnih globaliziranih migracijskih tokovih in 3. integracijske politike kot instrument premikanja notranjih družbenih meja.

KLJUČNE BESEDE: migracije, integracija, javno mnenje, anketna raziskava, empirični podatki

ABSTRACT

Contemporary Migrations through Public Opinion

The article deals with the Slovene public's perception of the issues of migrations, integration of immigrants, and multiculturalism. It derives from the concept of integration as a two-way process of intercultural communication, which generates a new quality for achieving social cohesion. The views of Slovene public opinion are arranged under three migration topics: 1. general attitudes towards migrations and migrants – migrants as a threat or an essential labour market corrective, 2. positioning Slovenia in contemporary globalised migration trends, and 3. integration policies as an instrument for shifting internal social borders.

KEYWORDS: migration, integration, public opinion, survey research, empirical data

¹ Raziskovalka, znanstvena sodelavka, doktorica sociologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 5, SI-1000 Ljubljana in na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije na ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: simona.zavratnik@fdv.uni-lj.si.

¹ Besedilo je nastalo v okviru projekta »Strokovne podlage, strategije in teoretske tematizacije za izobraževanje za medkulturne odnose ter aktivno državljanstvo«, ki poteka na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije na ZRC SAZU in ga financirata Evropski socialni sklad in Ministrstvo za šolstvo Republike Slovenije.

UVOD: SODOBNE MIGRACIJE IN INTEGRACIJA TER EMPIRIČNA MNENJSKA MERJENJA

Tematika sodobnih globalnih migracij in spremenjenih migracijskih trendov² v sociološko obravnavo prinaša nove vidike raziskovanja povečanega obsega in strukture globalizirane mobilnosti, hkrati pa nov tip globalnih migracij prinaša tudi zrazito politizacijo in ideološkost politik upravljanja z migracijami, reguliranja zunanjih in notranjih meja – to je vstopa ter družbene integracije, vprašanj (ne)prehodnosti statusov in nenazadnje vprašanj doseganja in vzdrževanja družbenega konsenza o (ekonomski) nujnosti ter (politični) sprejemljivosti migrantov v novih družbah ter njihovim ranljivim položajem. Spremembe migracijskih trendov postavljajo nove izzive upravljanju migracij, politikam multikulturalnosti in doseganju družbene kohezije. Pri tem naj poudarimo pogled Stevena Vertovca, ki je že leta 1999 v delu *Migration and Social Cohesion* opozoril na kritično pomanjkanje družbene kohezije; da v družboslovju bolj kot o njeni vsebini obstaja konsenz o njenem manjku. Vertovec (*ibid.*) meni, da je minimum skupne definicije družbene kohezije podan z elementoma kooperativnih družbenih interakcij in skupnega vrednostnega sistema, pri čemer pa je hkrati ključno vprašanje: kaj dejansko tvori procese sodelovanja in sistem vrednot ter kako jih vzdržujemo. Avtor meni, da je vprašanje formulacije in doseganja skupnih vrednot, ki lahko povezujejo ljudi, predvsem politično vprašanje, ki ga je treba utemeljevati v političnih konceptih, kot so nacionalna država, etnična/nacionalna identiteta, država blaginje, civilna družba, kulturni kapital, ipd. Glavni izzivi sodobnih migracij so izzivi liberalni nacionalni državi, ključna vprašanja pa so, kako se bo liberalna politika soočila s problemi državljanstva, vključno z dimenzijo socialnega državljanstva imigrantov, participacije ter vprašanj tolerance, manjšinskih pravic, multikulturalizma in ksenofobije, če omenimo le najbolj ključne dimenzije. Za razumevanje demokratičnega državljanstva denimo Rudi Rizman ugotavlja, da »nikoli ni bilo omejeno na pravni ali formalni status oseb ali njihovo polno članstvo v določeni politični skupnosti. Državljanstvo vsebuje tudi dimenzijo kulturne identitete« (Rizman 2000: 6). Dejstvo, da kulturna identiteta šteje, je ključnega pomena za politike upravljanja z migracijami in s kulturno različnostjo, prav tako je to tista točka, okoli katere so producirane temeljne opredelitve tujstva, pripadnosti in izključenosti. V slovenskem kontekstu je slednje pomembno zlasti z vidika percipiranja avtohtonosti in tujosti ter v tej zvezi s pojavnostjo diskriminatorskih diskurzov ter praks do tistih, ki niso »naši«, ki torej niso avtohtoni. Podoba tujca oziroma ne kateregakoli tujca, temveč konkretnje imigrantskega delavca, begunca ter prosilca za azil, je v mnenjih slovenske javnosti zaznamovana vsaj z nesprijemanjem, če ne že z nestrpnostjo ali s sovražnim govorom³ do drugih in drugačnih. Odnos slovenskega okolja do migrantov – ki v največjem deležu niso »najbolj zaželeni in dobrodošli tujci«, temveč prej vprašljivi »prišleki z vnaprej sumljivimi nameni« – zaznamuje diskrepanca med zaželenimi migrantskimi elitami ter »zgolj« nujno potrebno delovno silo, slednje pa z neugodnimi razmerami gospodarske recesije postaja še bolj izrazito. V teh politično in ekonomsko neugodnih razmerah je še toliko pomembnejše, kako nastajajo okviri integracijskih politik v novih, z globalnimi migracijami »premešanih družbah« in iz kakšnih temeljev bodo črpale konkretne politične strategije upravljanja z migracijami.

Skupna imenovalca analiz sodobnih integracijskih politik v evropskem prostoru sta, kot se zdi,

2 Glej več: Stephen Castles in Mark J. Miller sta v delu *The Age of Migration: International population movements in the modern world* (1998) sodobnost opisala kot obdobje migracij, ki so postale globalne po obsegu, diverzificirane glede na strukturo in obseg ter izjemno (s)politizirane. Čeprav avtorja obsežno obravnavata še druge pomembne spremembe v razsežnostih migracijskih gibanj v sodobnosti – npr. naraščajočo feminizacijo migracij oziroma številčno pomemben vstop žensk v migracijska gibanja – pa se zdi ključna sprememba na točki naraščanja političnega pomena migracij; sodobne migracije so iz obrobne ekonomske postale prvovrstna politična tema.

3 Podrobnejše analize, glej npr. Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti. Prispevki prinašajo analize najodmevnejših primerov nestrpnosti v slovenski družbi, naperjene proti marginaliziranim družbenim skupinam, med njimi zlasti pogosto migrantom, Romom, pripadnikom islamske veroizpovedi ter »izbrisanim«.

predvsem dva: različnost programov in praks v državah ter nastajajoči trend obveznih integracijskih programov za priseljence. Romana Bešter ugotavlja, da v dilemi prostovoljni ali obvezni programi postaja vse bolj verjetno, da bo razvoj šel »v smer uvajanja obveznih integracijskih programov ali vsaj v smer uvajanja obveznih preverjanj poznavanja vsebin, ki jih ponujajo integracijski programi (znanje jezika, poznavanje pravnega in družbenega reda države sprejema, ipd.)« (Bešter 2009: 51). Razlike med okolji, ki jih sporočajo tako poročila političnih institucij, zlasti Evropske komisije,⁴ kot akademska literatura, so povezane predvsem s političnimi (infrastruktura, pravni in institucionalni okvir integracijskih politik) in kulturnimi (družbena »sprejemljivost« priseljevanja, toleranca in sobivanje, multikulturalnost) tradicijami v državah. V besedilu izhajamo iz dokaj splošne definicije, po kateri integracijo definiramo kot večsmereni proces izgradnje novih socialnih odnosov med imigrantom/imigranti in novo družbo ter njenim institucionalnim okoljem. Gre za vključevanje migrantov in njihovo sodelovanje v modelih vsakdanjega družbenega življenja, kar pomeni, da te transakcije segajo na področje ekonomskega, političnega in kulturnega vključevanja in s tem prispevajo k izgradnji nove kvalitete družbene kohezivnosti. Vključevanje v novo družbo imigrantom prinaša določene pravice in dolžnosti. V naši opredelitvi sledimo temeljnemu načelom politike vključevanja priseljencev v EU,⁵ pri čemer je integracija definirana kot: dinamičen, dvosmeren proces medsebojnega prilagajanja; zajema spoštovanje temeljnih vrednot Evropske unije, poudarja pomen vključevanja na trg dela; ključna sta znanje jezika ter poznavanje zgodovine in institucij nove družbe; poudarek je na izobraževanju migrantov in njihovih potomcev; vključuje enakopraven dostop do institucij ter javnega in zasebnega blaga in storitev; poudarja medkulturni dialog in medkulturno izobraževanje; izhaja iz spoštovanja kulturne in verske različnosti; poudarja aktivno participacijo imigrantov pri integracijskih politikah in ukrepih; vključuje politično participacijo na vseh ravneh, in nenazadnje – teži k vzpostavitvi evalvacijskih mehanizmov integracijskih politik.

Čeprav je v slovenskem prostoru tematika integracije migrantov obravnavana v številni literaturi,⁶ pa teoretske in empirične evidence ne prinašajo celovitega odgovora na vprašanje odnosa slovenske javnosti do fenomena migracij. Tako ne razpolagamo s kontinuiranim monitoringom mnenj javnosti, stališča do migracij pa spremljamo bolj naključno kot sistematično. Na tem mestu uporabljamo pojem »javno mnenje« kot institucionalizirano javno mnenje, ki ga beležimo v obliki empiričnega javnomnenskega glasovanja, kakršno je najpogostejša oblika sociološkega empiričnega raziskovanja javnih zadev. Pri vključevanju mnenj javnosti v empirično raziskovanje se opiramo na pozicijo Slavka Splichala (1997: 17), ki pokaže, da je ideja javnega mnenja:

neločljivo povezana s tehnikami, sredstvi in z institucijami izražanja in reprezentiranja (javnega) mnenja. Ne glede na to, ali pojem javnega mnenja predpostavlja javnost kot družbeno kolektivteto ali pa le (statistični) agregat posameznikov, in ne glede na to, ali je javno mnenje utemeljeno na racionalnem razpravljanju ali pa le na množični razširjenosti elitnega mnenja, ki lahko temelji celo na prisili – vedno je javno mnenje (vsaj) javno izraženo mnenje, ki reprezentira (večino) ljudi oziroma državljanov.

Kljub kritikam javnomnenskega raziskovanja, od njegove nedemokratičnosti do dileme o opazovanju vs. »izdelovanju« javnega mnenja,⁷ je empirično raziskovanje javnega mnenja ostalo eno osrednjih tirišč socioloških spraševanj o družbeno pomembnih, za širšo javnost relevantnih temah. Pri zastavitvi

4 Več: *Handbook on Integration, European Communities*, 2007, DG Justice, Freedom and Security.

5 Več: Bešter 2009: 44–46.

6 Glej predvsem *Percepcije slovenske integracijske politike* (Komac in Medvešek 2005). Nekateri avtorji so obravnavali specifične populacije migrantov ter integracijske politike, fokusirane na te skupine migrantov, npr. begunce (glej: Vrečer; Zavrtnik; Pezdir idr.), prosilce za azil (glej: Pajnik, Gregorčič, Lesjak-Tušek; Lipovec-Čebrov; Medved idr.), ekonomske migrante (glej: Medica, Lukič in Bufon; Pajnik, Bajt in Herič idr.) ali specifične topike, npr. vprašanje mladoletnih migrantov, ženske migrantke (glej: Lukšič-Hacin; Zavrtnik; Pezdir; Pajnik, Bajt; Knežević Hočevar, Cucut; Milharčič Hladnik in Mlekuž idr.).

7 Podrobneje o sporih okoli javnomnenskih glasovanj glej: Splichal 2005: 279–333; 1997: 17–38.

empirične raziskave o percepcijah migracij smo izhajali iz predpostavke, da v javnosti obstaja »konsenz« in vednost o tej temi⁸ ne glede na pričakovano konfliktnost individualnih mnenj. Predpostavljali smo, da javnost ima stališča do migracij in multikulturalizma ter da je tako izhodišče podano s politizacijo ter z evropeizacijo sodobnih migracij.

Z besedilom želimo prispevati k bolj fokusiranemu proučevanju in beleženju mnenj javnosti, in sicer na podlagi nekaterih empiričnih rezultatov anketne raziskave »Migracije, integracija in multikulturalnost – empirični nabor podatkov«,⁹ ki je bila zastavljena kot merski instrument z namenom longitudinalnega merjenja stališč reprezentativne javnosti in je v številnih točkah primerljiva s podobnimi evropskimi raziskavami. Slednje je pomembno metodološko izhodišče pri komparativnem spremljanju stališč do migracij s strani širših javnosti, navsezadnje tudi »evropske javnosti« – kar je v kontekstu izrazite javnomnenjske evropeizacije migracijskih vprašanj in evropskih politik na področju reguliranja migracij analitična nujnost.

Za tak pristop pridobivanja empiričnih podatkov smo se odločili navkljub morebitnim pastem, ki jih javnomenjsko raziskovanje tako kompleksnih, družbeno senzibilnih ter konfliktnih tematik lahko prinaša. Mojca Pajnik opozarja na potrebo po korektivu agregiranih mnenj pri proučevanju migracij, torej dopolnjevanje javnomnenjskega raziskovanja z npr. diskurzivnimi analizami, ki lahko pokaže na »različnost nastajanja mnenj« (Pajnik 2008: 220). Utemeljenosti zadržkov glede mnenjskega raziskovanja migracij (in drugih za javnost konfliktnih tem) ne smemo prezreti, vendar je hkrati treba kreirati rešitve prav na najbolj kritiziranih točkah: mnenjsko raziskovanje mora temeljiti na konsistentnem teoretskem in metodološkem modelu, ki je sposoben reflektirati stališča respondentov glede na aktualen družbeni kontekst. Longitudinalni monitoring, ki kot enega ključnih instrumentov pridobivanja podatkov uporablja raziskavo na več časovnih točkah, bi lahko tudi pridobil pri senzibilnosti zaznav sprememb mnenj javnosti skozi čas, prav tako lahko – vsaj do določene mere – tak instrument zazna tudi fluidnost mnenj javnosti.¹⁰

Telefonska anketa je bila izvedena jeseni 2007 na naključnem vzorcu¹¹ polnoletnih prebivalcev Slovenije. Odgovarjalo je 838 respondentov, vzorec pa je reprezentativen glede na spol in starost anketiranih.

8 Konsenz o družbeni pomembnosti teme je podan s preverjanjem mnenj individualiziranih nosilcev te iste javne razprave; npr. posameznih akterjev civilne družbe, individualnih nosilcev ključnih (pozitivnih) ali (negativnih) mnenj v lokalnih skupnostih, v parlamentu, ipd.

9 Anketa je bila izvedena v okviru CRP-a Konkurenčnost 2006, V5-0285 1510: »Integracijske politike – vzpostavitev evalvacijskega modela in instrumentov longitudinalnega monitoringa«, nosilka Simona Zavrtnik, ZRS Koper, 2006–2008. Raziskavo sta financirala Ministrstvo za notranje zadeve in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Vprašalnik je bil zasnovan kot specializiran merski instrument, v katerem so bile operacionalizirane naslednje topike: mnenja o migracijskih procesih v slovenskem in evropskem prostoru, stališča do integracije migrantov, multikulturalnosti, socialni distanci, ksenofobiji, človekovih pravicah ter vlogi različnih institucij pri upravljanju z migracijami.

10 Po opravljeni prvi anketni raziskavi menimo, da bi bila fluidnost mnenj v javnosti lahko bolj izražena z vključitvijo nekaterih dodatnih odprtih vprašanj v vprašalnik. Na tej točki naj bi bil vprašalnik dopolnjen pred naslednjim merjenjem (pogojnik izraža finančno odprtost in nepredvidljivost glede nadaljevanja raziskave).

11 Populacija, ki smo jo proučevali in na katero se nanašajo ugotovitve, so polnoletni državljani Republike Slovenije. Vzorec smo izvedli z metodo enostavnega slučajnega vzorčenja na telefonskem imeniku Slovenije iz leta 2006 – v vzorec smo vključili prebivalce Slovenije, ki živijo v gospodinjstvih z vsaj enim fiksnim telefonskim priključkom. Načrtovan vzorec je bil 1.000 anketirancev, realiziran pa 838 anketiranih. Oblikovali smo strukturiran vprašalnik, ki vključuje 35 vprašanj, od tega 8 demografskih. Pred izvedbo telefonskega anketiranja smo opravili pilotno raziskavo na vzorcu 50 respondentov. Telefonsko anketiranje je potekalo med 25. 9. 2007 in 15. 10. 2007 na Univerzi na Primorskem, Znanstveno-raziskovalnem središču Koper. Izvajalo ga je dvanajst usposobljenih anketarjev pod vodstvom metodologa, sodelavca pri projektu. Za zagotovitev reprezentativnosti podatkov so bili anketni odgovori iz podatkovne baze statistično obteženi (po demografskih spremenljivkah spol in starost). Podatki so reprezentativni po spolu in starosti ter primerljivi z značilnostmi populacije glede na izobrazbeno strukturo. Več o metodološkem pristopu in realiziranem vzorcu v poročilu: *Integracijske politike – vzpostavitev evalvacijskega modela in instrumentov longitudinalnega monitoringa*, UP ZRS, 2008: 6–14.

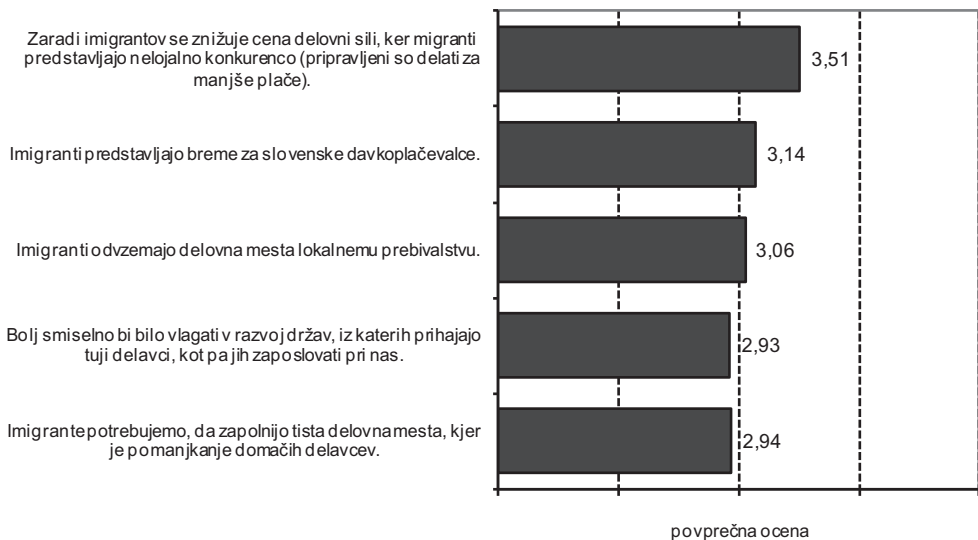
MIGRANTI KOT GROŽNJA ALI/IN KOT EKONOMSKI KOREKTIV TRGA

Upravljanje z migracijskimi tokovi postaja ena osrednjih problematik na politični agendi nacionalnih držav in nadnacionalnih povezav, s tem pa se (re)definirajo tudi percepcije o (pozitivni/negativni) vlogi mednarodnih migrantov v tranzitnih in ciljnih državah. V tem kontekstu je v zadnjem obdobju še posebej pomembno vprašanje t. i. ekonomskih migracij oziroma vključevanja imigrantov na trg delovne sile. Demografski trendi v državah članicah Evropske unije, za katere je značilna nizka rodnost, podaljševanje pričakovane življenjske dobe oziroma staranje populacije, vplivajo na spreminjanje strukture trga dela, saj se delež delovno aktivnega prebivalstva zmanjšuje, obenem pa naj bi bile migracije zadovoljiv odgovor na »demografsko krizo« EU. Slovenija naj pri tem ne bi bila izjema. Vendar pa rezultati raziskave FEMAGE, ki med drugim analizira tudi relacijo rodnosti in stališč do migrantov, dajejo nedvoumen odgovor o migrantih kot »akterjih« reševanja demografskega primanjkljaja: namreč da »prebivalci Slovenije ne povezujejo migracij z reševanjem učinkov nizke rodnosti« (Knežević Hočvar, Cukut, Černič Istenič 2009: 37).

Vključevanje migrantov na trg delovne sile pogosto spremljajo intenzivne polemike v javnosti; pogosto je mogoče zaslediti mnenja o tem, da imigranti odvzemajo delovna mesta domačemu prebivalstvu ali da so nelojalna konkurenca domači delovni sili. V anketni raziskavi smo s sklopom trditev o ekonomskih migracijah testirali stališča javnosti do zaposlovanja migrantov in njihove vloge v slovenskem okolju. V prevladujočih percepcijah javnosti so imigranti korektiv trga dela; torej prevzemajo tista dela, ki jih domače prebivalstvo v nobenem primeru ne želi, hkrati pa ne posegajo po družbeno zaželenih delovnih mestih, ki so »namenjena« domačim delavcem. Ne glede na dejstvo, da imigranti prispevajo k ustvarjanju dodane vrednosti in tako rekoč »rešujejo« nekatere ekonomske sektorje, so v političnem diskurzu pogosto predstavljeni kot grožnja državi blaginje. Mojca Vah in Marina Lukšič-Hacin (2008) z različnimi empiričnimi evidencami argumentirata, da priseljevanje ne vodi h kolapsu evropskih držav blaginje, niti raziskave ne potrjujejo, da so imigranti zgolj prejemniki socialnih transferjev. Avtorici opozorita na spremenjene koncepcije solidarnosti, ki je temelj delovanja države blaginje, pri čemer se

Strinjanje s trditvami - povprečna ocena:

(1 - sploh ne soglašam, 2 - ne soglašam, 3 - niti niti, 4 - soglašam, 5 - močno soglašam)

Graf 1: Mnenja o ekonomskih učinkih migracij

ključno vprašanje postavlja na točki »ali člani ene etnične skupine lahko razvijejo občutke solidarnosti do članov druge etnične skupine« (*ibid.* 2008: 19). Za nacionaliste, kot ugotavljata, tak tip solidarnosti ni možen in je tako že pojem multikulturne države blaginje sam po sebi kontradiktoren. Čeprav empirični podatki kažejo drugače, so imigranti v vlogi pripravnega orodja, ki rabi političnim ambicijam nacionalističnih strank (*ibid.*). Pomemben se zdi tudi argument, da je v razmislek o solidarnosti poleg kategorij rase, etničnosti ali nacionalizma treba vnesti, ali bolj rečeno, vrniti koncept družbenega razreda.

Rezultati naše raziskave kažejo deklarirano podporo dvema negativnima trditvama, ki implicirata imigrante kot dejavnik nelojalne konkurence domačemu prebivalstvu in kot breme za državo blaginje oziroma za davkoplačevalce. Po mnenju dobre polovice anketiranih (54,5 odstotka) se zaradi imigrantov znižuje cena delovne sile, ker so imigranti pripravljeni delati za nižje plače in so kot taki nelojalna konkurenca domači delovni sili. Nadalje 43 odstotkov anketiranih soglaša s trditvijo, da so imigranti breme za slovenske davkoplačevalce. Statistično značilne razlike se pojavijo glede na izobrazbo anketiranih, pri čemer nižje izobraženi bolj podpirajo obe negativni izjavi.

Pri trditvi, da imigranti odvezemajo delovna mesta lokalnemu prebivalstvu, ni velikih razlik med pozitivnimi in negativnimi odgovori, vendar se delež odgovorov nekoliko preveša v korist tistih, ki z izjavo soglašajo (42,3 odstotka) v primerjavi s tistimi, ki ne soglašajo (36,5 odstotka). Statistično značilne razlike so prisotne pri variabli izobrazba; anketirani z višjimi stopnjami izobrazbe se z navedeno trditvijo strinjajo v manjši meri kot tisti z nižjimi stopnjami izobrazbe.

Povprečni vrednosti strinjanja respondentov sta skoraj identični pri izjavah o zaposlovanju imigrantov na deficitarnih področjih ter pri trditvi, ki namesto zaposlovanja delavcev v slovenskem okolju preferira vlaganje v razvoj v izvornih imigrantskih okoljih. Pri slednji trditvi so odgovori precej enakomerno porazdeljeni, največji delež predstavljajo neopredeljeni (31 odstotkov), opazimo pa lahko nekoliko večjo podporo nesoglašanju z izjavo. Pri zaposlovanju imigrantov v tistih segmentih trga dela, kjer primanjkuje domačih delavcev, so mnenja porazdeljena precej enakomerno. Takšna porazdelitev ima vsaj dva kontekstualna dejavnika, okoli katerih se izoblikujejo stališča javnosti. Prvi kaže na zavedanje realnih potreb trga dela po zaposlitvi vrzeli v določenih poklicih in panogah in je ciljno-racionalni motiv, medtem ko drugi kaže na prisotnost zaščite domačega delavca pred imigrantom in je emocionalni motiv, ki izhaja iz zakoreninjenih strahov in stereotipov.

Iz zgornjih rezultatov je mogoče razbrati, da vključevanje in sodelovanje imigrantov na trgu dela vzbuja vsaj delno nelagodje in občutek ogroženosti med domačim prebivalstvom. Podobne rezultate prinaša Evropska družboslovna raziskava SJM 2002/2 (Toš idr.). Denimo pri vprašanju »Kaj menite, ali priseljenci v splošnem odvezemajo delovna mesta delavcem v Sloveniji ali predvsem pomagajo ustvarjati nova delovna mesta?« je večina respondentov (35,1 odstotka) – podobno kot v pričujoči raziskavi – menila, da priseljenci predvsem odvezemajo delovna mesta lokalnemu prebivalstvu. S trditvijo »Zaradi priseljencev – ljudi, ki prihajajo v Slovenijo živeti in delati – se znižujejo povprečne plače« je močno soglašalo 31,5 odstotka anketiranih. Opažamo, da je delež anketiranih, ki menijo, da vključevanje tujih delavcev na trg dela v Sloveniji negativno vpliva na višino plač, precej narasel, kar gre pripisati okoliščini, da po vstopu v Evropsko unijo v Sloveniji išče zaposlitev več tujih delavcev, obenem pa zviševanje življenjskih stroškov in naraščajoča prekarnost zaposlitvenih pogojev vplivata na percepcije ljudi, ki za negotove ekonomsko-socialne razmere pogosto iščejo krivce tudi med tujimi delavci. Podobne ugotovitve prinašajo rezultati omenjene FEMAGE raziskave, po kateri je kar 45 odstotkov respondentov izrazilo strah, da tujci zasedajo službe domačemu prebivalstvu, tuje delavce pa vidijo predvsem kot izvajalce tistih del, ki jih lokalno prebivalstvo ne želi opravljati (Knežević Hočevar, Cukut, Černič Istenič 2009: 36–37).

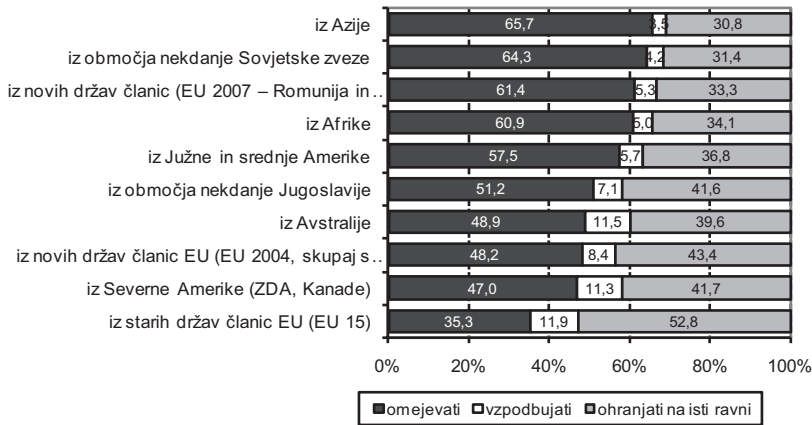
Empirični podatki kažejo, da je »razpoloženje javnosti« do migrantov tesno povezano z ekonomskim položajem v državi, ki narekuje večjo ali manjšo sprejemljivost, zaželenost ali toleriranje tujih delavcev. V stališčih javnosti se odslikavajo nemalokrat zbanalizirane diskusije o migrantih kot grožnji nacionalnim ekonomijam, kulturi, državi, skratka dejavnikom, ki imajo opraviti z nacionalno identiteto in moralnimi panikami, ki jih producira politika, reproducirajo pa mediji. Pozicija, v katero je po splošni oceni javnega mnenja postavljen imigrant v slovenskem okolju, je tako še najbližje dopustnemu

»korektivno trga dela«. Posledično je tak status imigranta situacijsko variabilen ter povsem odprt tako ekonomskim kot kulturnim impulzom, ki ga sprotno definirajo.

SODOBNE MIGRACIJE: POZICIONIRANJE SLOVENIJE

Empirične raziskave kažejo, da je javno mnenje naklonjeno segmentiranemu sprejemanju migrantov, tako glede geografskega kot socialno-ekonomskega izvora, na takšno segmentiranost pa so vezana tudi stališča do integracijskih politik. (Ne)uspešnost integracije priseljencev v večinsko družbo je odvisna od različnih dejavnikov, med katerimi je treba posebej poudariti odnos javnosti do priseljevanja tujcev oziroma stališča in predsodke, ki jih do imigrantske populacije izraža večinska družba. Stališča slovenske javnosti do migrantov glede na geografski izvor pokažejo splošno odklonilnost, zlasti je to indikativno pri imigrantih z območja nekdanje skupne države Jugoslavije, ki predstavljajo večino imigrantov v Sloveniji. Odklonilnost do imigrantov, ki so realno gledano edini številčno nekoliko bolj prisotni imigranti, sporoča močne negativne percepcije, »realno grožnjo«, medtem ko so negativne percepcije do imigrantov iz revnejših in kulturno različnih (neevropskih) okolij že del pregovorne zaprtosti slovenske družbe do kulturne različnosti in so kot taki »imaginarna grožnja« kulturni identiteti. Splošno stališče anketiranih je, da bi bilo treba obseg migracij iz različnih delov sveta omejevati, izjema

Ali menite, da bi morala Slovenija obseg migracij iz naslednjih delov sveta omejevati, vzpodbujati ali ohranjati na isti ravni kot je sedaj?

Graf 2: Stališča do reguliranja migracij glede na geografski izvor

so le migranti iz starih držav članic EU, pri katerih je bil največji delež anketiranih (52 odstotkov) mnenja, da bi jih bilo treba ohranjati na isti ravni. Anketirani bi najbolj omejevali obseg migracij iz Azije, z območja nekdanje Sovjetske zveze, iz Afrike ter iz novih držav članic EU 2007, torej Romunije in Bolgarije; najmanj pa tiste iz starih držav članic EU (37 odstotkov). Statistično značilne razlike so prisotne glede na starost in izobrazbo: tako anketirani v starostni skupini od 18 do 28 let v primerjavi s preostalimi starostnimi skupinami v manjši meri izražajo mnenja, da bi morali omejevati obseg migracij, medtem ko se za omejevanje migracij najbolj zavzemajo anketirani v starostni skupini od 51 do 61 let. Za pripadnike mlajših generacij raziskave ugotavljajo, da so bolj kozmopolitsko usmerjeni in tudi sami bolj pripravljeni migrirati,¹² zato predvidevamo, da so tudi manj naklonjeni omejevanju priseljevanja. Razloge za večjo

12 Podatki naše ankete kažejo, da so mladi v velikem deležu pripravljeni migrirati – kar 47 odstotkov v starostni skupini med 18. do 28. letom, med njimi je največ dijakov in študentov. Med potencialnimi migranti (vsemi, ki so izrazili pripravljenost za migracijo) bi jih največ odšlo zaradi boljše zaposlitve, temu pa sledi motiv študija v tujini.

podporo omejevanju migracij v starostni kohorti med 51. in 60. letom starosti gre pripisati socialno-ekonomskemu položaju te generacije, ki je praviloma dvojno obremenjena: po eni strani je socialno-ekonomsko odgovorna za mlajšo generacijo svojih otrok, obenem pa tudi za starejšo generacijo svojih staršev. Poleg dejavnika starosti je statistično pomemben dejavnik izobrazbe oziroma kar njuno prepletanje. Anketirani z nižjimi stopnjami izobrazbe (OŠ ali manj) se v večji meri kot preostali zavzemajo za restriktivnejšo imigracijsko politiko iz naslednjih področij: EU 15, EU 2004, z območja nekdanje Sovjetske zveze, nekdanje Jugoslavije, obeh Amerik, Azije, Afrike in Avstralije. Odgovori anketiranih pa so ne glede na izobrazbo podobni v primeru stališč do priseljevanja iz Romunije in Bolgarije. Razlogi so v družbenopolitičnem kontekstu (referenčna točka je leto 2007, ko je bila izvedena anketa): Romunija in Bolgarija sta bili kot novopridruženi članici Evropske unije (kjer načeloma velja prost pretok delovne sile, razen izjemoma prehodnih obdobja za nove članice), medijsko najbolj izpostavljeni državi, ena najbolj pogostih medijskih podob pa je bila povezana s sporočanjem o dveh državah, iz katerih se bo prebivalstvo »množično izseljevalo v druge države članice EU in preplavilo trg dela«. Medijsko posredovana populistična sporočila (povečini desničarskih) političnih strank, ki niso bile naklonjene razširitvi EU na vzhodne države, so vplivala na percepcije te »grožnje«. Tvegajmo s hipotezo, da je priseljevanje Romunov in Bolgarov dojeto kot realen problem, medtem ko priseljevanje iz drugih delov sveta še vedno deluje bolj kot »fantazmatska grožnja« priseljevanja drugih in drugačnih. Omejevanje fizične prisotnosti tistim, ki imajo dejansko možnost vstopa na trg dela je med respondenti dojeto kot konkretno »tukaj in zdaj« tveganje.

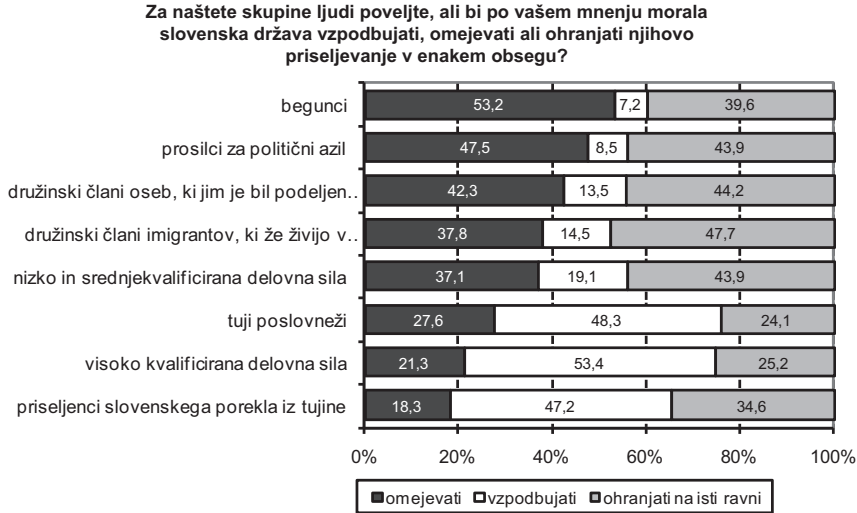
Druga značilnost anketnih rezultatov je, da tako rekoč ni zaznati potrebe po spodbujanju migracij. Deleži tistih, ki menijo, da bi bilo treba obseg migracij spodbujati, so zelo nizki, od nekaj do največ 12 odstotkov pri najbolj zaželenih priseljencih iz starih držav članic EU. Tretja opcija, to je odgovor migracije je treba »ohranjati na isti ravni«, je tista opcija, ki glede na podobne izkušnje z anketnimi raziskavami velja ob predpostavki, da se obseg in struktura migracij bistveno ne spremenita. Pogosto ta stališča izražajo toleriranje obstoječih migrantov, pri čemer so vzroki zelo različni: od ekonomske potrebe, ki jo anketirani prepoznajo in jo sprejemajo, do kulturne podobnosti, ipd. Rezultati kažejo, da je ta opcija najbolj prisotna pri najbolj zaželenih migrantih, medtem ko so odstotki najnižji pri tistih, ki so najvišje na lestvici nezaželenih priseljencev.

Pri vprašanju o reguliranju migracij so poleg geografske dimenzije za respondente pomembni tudi različni družbeni statusi, ki obeležujejo tako kategorizirane skupine migrantov (pa najsi gre za politične statuse, etnična obeležja ali statusne spremenljivke, kot so izobrazba, poklic, ipd.).

Rezultati kažejo temeljno dihotomijo: na eni strani močno prisotna zaprtost slovenske javnosti, ki negativno percipira vse klasične skupine (političnih) migrantov (begunci, azilanti, člani družin migrantov) po principu »nihče ni dovolj dober za nas«, na drugi strani pa – ko gre za konkretizirane socialne statuse, to so izobraženi migranti, poslovneži in etnični Slovenci – so percepcije večinsko pozitivne. Zdi se, da ima za respondente že samo priseljevanje negativni prizvok, izjemoma je tak prizvok spremenjen, ko gre za priseljevanje elit in etnično/kulturno enakih.¹³ Nakazana dihotomija potrjuje zaželenost elit (država jih potrebuje za zagotavljanje napredka in socialnega blagostanja), medtem ko je nekvalificirana delovna sila dojeta po načelu »nujnega zla«. Celota odgovorov v grafu odseva utilitaristično logiko mnenj javnosti, pri čemer je v ozadju ciljno-racionalni princip: javnost nedvoumno sporoča, da določ-

13 Takšno stališče je prisotno pri treh kategorijah – visoko kvalificiranih migrantih, poslovnějšíh in etničnih Slovencih. Anketni podatki kažejo, da več kot polovica vprašanih (54 odstotkov) podpira spodbujanje priseljevanja visoko kvalificirane delovne sile, 25 odstotkov pa jih meni, da bi jo bilo treba ohranjati na isti ravni. Podobno kot pri prejšnjem vprašanju največji del anketiranih, 48 odstotkov, meni, da bi bilo treba spodbujati priseljevanje tujih poslovnéžev, ki bi investirali v slovensko gospodarstvo. Najmlajši respondenti v starostni skupini od 18 do 28 let v primerjavi z drugimi nekoliko bolj zagovarjajo trditev, da bi morali spodbujati priseljevanje tujih poslovnéžev, ki bi investirali v slovensko gospodarstvo (56 odstotkov) in v manjši meri menijo, da bi njihovo priseljevanje morali omejevati (17 odstotkov). Priseljevanju ljudi slovenskega porekla je naklonjenih večinskih 47,5 odstotka, medtem ko jih 35 odstotkov meni, da bi bilo treba ohranjati sedanjí obseg priseljevanja.

ne ciljne skupine migrantov potrebujemo. Poleg elit so respondenti podprli potrebo po delavcih z nižjo izobrazbo (43 odstotkov je podprlo priseljevanje v enakem obsegu kot doslej). Med tistimi, ki se zavzemajo za spodbujanje priseljevanja (takih je 19 odstotkov), so predvsem mladi med 18. in 28. letom ter so (ob najstarejših) nižje izobraženi. Medtem ko so ohranjanju migracij na enakem obsegu bolj naklonjeni anketirani z višjo izobrazbo.

Graf 3: Reguliranje migracij glede na družbene statuse migrantov

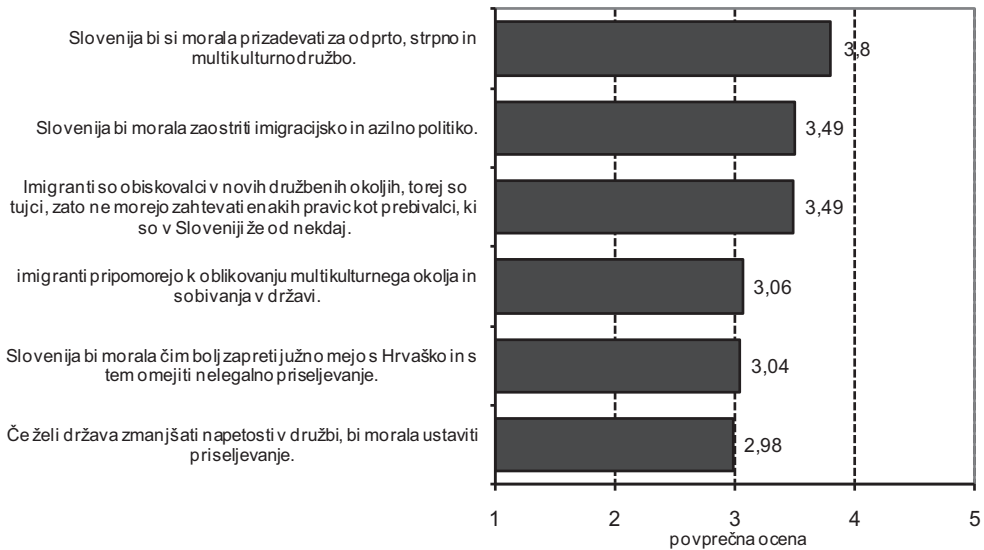
Povsem drugačna slika se pokaže pri tistih skupinah, ki »ne delajo za nas« in so prikazane v zgornjem delu grafa. Tako dobra polovica anketiranih meni, da je treba omejevati priseljevanja beguncev ter skoraj polovica omejevanje priseljevanja prosilcev za azil. Tudi združevanju družin mnenja slovenske javnosti niso naklonjena; tako je večinsko izražena podpora ohranjanju trenutnega stanja (44 odstotkov pri združevanju begunskih družin in 48 odstotkov pri združevanju drugih imigrantskih družin). Tudi v teh primerih se pokaže, da je večja »naklonjenost migrantom« prisotna pri višje izobraženih. Slednje se pokaže kot splošna značilnost pri več anketnih vprašanjih, ki jo je treba povezovati z večjo družbeno senzibilnostjo višje izobraženih, to je s poznavanjem tematike migracij in človekovih pravic ter tudi s sprejemanjem in z odprtostjo kulturne različnosti, prav tako pa z »nekonkurenčnostjo«, saj imigrantski delavci (realno ali imagionarno) ne »ogrožajo« tega segmenta domačega prebivalstva.

Migracijske politike v sodobnih družbah delujejo po načelu klasifikacije migrantov na zelene in nezaželene, pri čemer se večina znajde med slednjimi. Iz rezultatov anketne raziskave lahko sklepamo, da je javno mnenje v Sloveniji naklonjeno zgolj priseljevanju visoko kvalificirane delovne sile oz. tujim poslovnežem, ki bi z investiranjem v slovensko gospodarstvo pripomogli k večji konkurenčnosti in gospodarskemu razvoju, ter priseljencem slovenskega porekla iz tujine. Gre za strogo racionalno, utilitarni izbiro, po kateri je priseljevanje dobro, v kolikor so imigranti koristni oziroma »delajo za nas«, ali pa za »blut und boden« princip, po katerem je za naklonjenost priseljevanju bistvenega pomena dejstvo, da so tisti, ki se priseljujejo, »naši«. Po drugi strani so se anketirani v večinskem deležu odločali za omejevanje priseljevanja beguncev in prosilcev za azil. Zdi se, da izbire anketiranih precej samoumevno sledijo vladnim politikam: te namreč v prvi vrsti odsevajo nacionalni ekonomski interes, precej šibkeje pa je zaznati promocijo človekovih pravic ter svoboščin, temelječih na mednarodnih pravnih aktih.

Stališča javnosti do umeščanja Slovenije v globaliziranih migracijskih tokovih so v anketni raziskavi dopolnjena s percepcijami javnosti o značilnostih politik priseljevanja v slovenski prostor. Reguliranje migracij je namreč pomembno definirano tako z zunanji kot notranji mejami, pri čemer zunanji selektivni mehanizmi povečini pomenijo omejevanje vstopa čez nacionalne ali schengenske meje,

medtem ko so notranje ločnice definirane s članstvom oziroma vključevanjem/izključevanjem na relaciji mi–oni, domačini–tujci. Za obe vrsti meja, geografske in socialne, je značilno, da v primeru migrantov percepcije javnosti sovpadajo: prehajanju meja nismo naklonjeni, prepuščanje meja pa je selektivno in pogojevano. Iz spodnjega grafa je razvidna visoka podpora dvema tipoma izjav, ki sta v koliziji, vendar se zdi, da jih anketirani ne dojemajo kot kontradiktorni.

Strinjanje s trditvami - povprečna ocena:
(1 - sploh ne soglašam, 2 - ne soglašam, 3 - niti niti, 4 - soglašam, 5 - močno soglašam)

Graf 4: Stališča do imigracijske in integracijske politike

Prva značilnost je večinska podpora (kumulativno 64 odstotkov) anketiranih pri izjavi, da bi si Slovenija morala prizadevati za odprto, strpno in multikulturno družbo (le slaba desetina vprašanih se z izjavo ne strinja). Druga značilnost je visoka podpora anketiranih izjavi, da bi morala Slovenija zaostri imigracijsko in azilno politiko, kar kumulativno zagovarja več kot polovica (52 odstotkov) vprašanih. Statistično značilne razlike glede na izobrazbo kažejo, da z višanjem stopnje izobrazbe pada stopnja podpore restriktivnim azilnim in migracijskim politikam. Iz dvojice teh izjav je mogoče razbrati relativno visoko podporo kulturni različnosti in strpnosti, kar pa prihaja v kolizijo z zagovarjanjem restriktivnih politik do migracij in omejevanjem vstopa. Zdi se, da anketirani te korelacije pravzaprav ne zaznavajo oziroma tematik ne povezujejo neposredno. Prav na teh točkah se pokaže, da so percepcije lahko precej različne, ko gre za deklarativno ali »splošno« izražanje podpore ali ko pride do konkretiziranega opredeljevanja splošnega principa ali vrednostne norme.

Temeljni razkorak med deklarirano strpnostjo in restriktivnim urejanjem migracij, ki pa se vendarle nagiba v pred restriktivnim politikam, potrjujejo tudi druge ocene anketiranih. Tako je prisotna večinska podpora izjavi, da so migranti obiskovalci v novih družbah, tujci, prišleki, zaradi česar v pravicah ne morejo biti izenačeni z »avtohtonim« prebivalstvom. Več kot polovica respondentov (54,5 odstotka) izraža strinjanje, nestrinjanje je prisotno pri dobri petini. Statistično značilne razlike glede na izobrazbo kažejo, da so strinjanju bolj naklonjeni anketirani z nižjo izobrazbo. Rezultat je pričakovan, odslikava pa tudi slovensko percipiranje avtohtonosti kot pomembnega elementa nacionalne identitete in državitvornosti. Migranti kot »začasni prišleki« argumentu avtohtonosti nikakor ne morejo ustrezati; slednje pa je pomembno zlasti z vidika, da je ta koncept vezan na priznavanje (posebnih) političnih pravic. Čeprav v anketni raziskavi pojem avtohtonosti ni bil neposredno uporabljen, se zdi, da se ni mogoče izogniti njegovim ljudskim pojmovanjem; slednje pa je usoda tudi nekaterih drugih konceptov, nenazadnje tudi npr. multikulturalnosti.

Nadalje je podpora izjavi, da imigranti pripomorejo k oblikovanju multikulturnega okolja in sobivanja v državi, precej porazdeljena in na tej točki pričakovano ni konsenza javnosti. Statistično značilne razlike glede na izobrazbo kažejo, da stopnja strinjanja s trditvijo narašča z višanjem izobrazbe. Podobno se mnenja o tem, da bi morala država za zmanjšanje napetosti v družbi ustaviti priseljevanje, porazdeljujejo precej enakomerno po tretjinskih deležih. Pri tem izjavi bolj nasprotujejo mlajši (med 18. in 28. letom starosti), bolj podpirajo pa jo anketirani z nižjo izobrazbo.

(Ne)podpora reguliranju migracij na zunanji schengenski meji z namenom preprečevanja nelegalnega priseljevanja se izraža dihotomno: deleža zagovornikov in nasprotnikov sta skoraj enaka (da bi morala Slovenija čim bolj zapreti južno mejo s Hrvaško se ne strinja 38 odstotkov anketiranih, strinja pa se jih 39 odstotkov). Zaprtju južne slovenske meje so bolj naklonjeni anketirani z nižjo izobrazbo. Pomemben signal, ki ga sporočajo mnenja javnosti, je, da ni samoumevnosti pri zapiranju evropskega od neevropskega prostora. Schengenska meja je prezentna kot meja med »Evropo in Balkanom« in je kot taka tudi pomemben mentalni označevalec, marker vključenosti, skupnega prostora EU, ki se nahaja znotraj in je brez meja, ter izključenosti, zunanjega prostora, ki za vstop potrebuje »soglasje« (npr. vizum, delovno dovoljenje).

Zdi se, da podpora zgoraj naštetim, medsebojno nasprotujočim si trditvam kaže, da je Slovenija »dobro ujela« shizofreni evropski odnos do migracij, ki ga po eni strani zaznamuje deklarativno zavze-manje za demokratično, inkluzivno, strpno in multikulturno družbo, po drugi strani pa izvajanje represivnih in selektivnih imigracijskih politik, ki so lahko v popolnem razkoraku s temeljnimi človekovimi pravicami in svoboščinami. O tem priča tudi večinska podpora trditvi, da imigranti v novih družbenih okoljih ne morejo zahtevati enakih pravic kot prebivalci (Slovenci), ki v določenem okolju živijo že od nekdaj. Takšna kontrapozicija med »prišleki« in »staroselci« pa je v nasprotju vsaj s pravico do nediskriminatorne obravnave.

INTEGRACIJSKE POLITIKE: PREMIKANJE DRUŽBENIH MEJA

Ko imigranti na poti v ciljno državo uspešno preidejo zunanji selektivni mehanizem meje, so soočeni z drugo vrsto družbenih meja, ki pogojujejo članstvo v večinski družbi. Vključevanje imigrantov v družbo na ravni vsakdanjega življenja poteka v veliki soodvisnosti z odnosom večinskega prebivalstva do imigrantov.

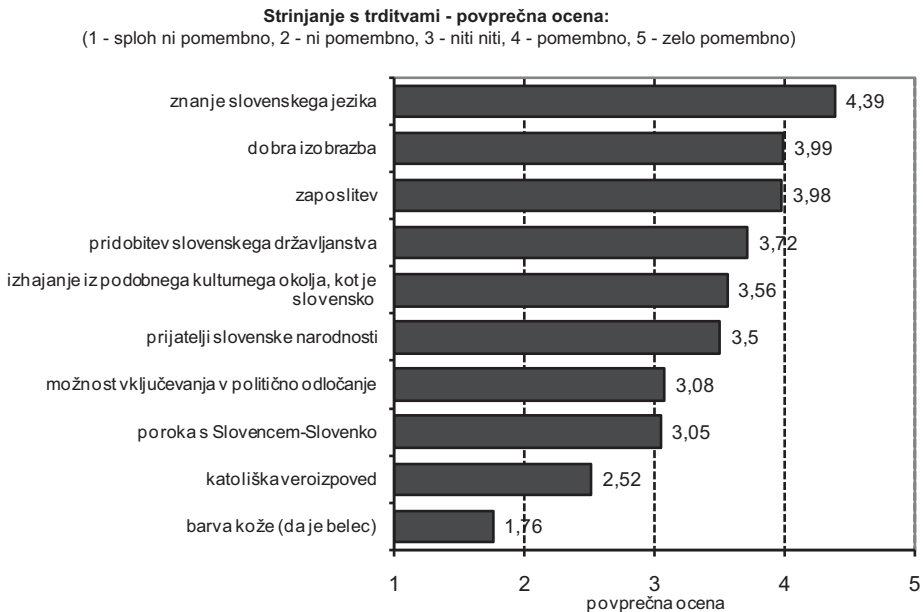
Mnenja javnosti so koncentrirana okoli temeljnega pokazatelja etnične identitete ter skrbi o posledicah za državo blaginje. Respondenti so za najpomembnejše dejavnike uspešnega vključevanja v slovensko družbo opredelili znanje jezika, ustrezno visoko izobrazbo in zaposlitev, medtem ko sta najmanj pomembna dejavnika barva kože in katoliška veroizpoved. Zdi se, da je javno mnenje zavrnilo rasizem ter religijsko monolitnost. Prvi dejavnik je treba vsaj deloma relativizirati v prevladujočem »belem« okolju, kjer sta veliko bolj zakoreninjena ksenofobija in nacionalizmi, uperjeni proti tujcem iz bližnjih okolij. Statistično značilne razlike kažejo, da anketirani z višjo izobrazbo pripisujejo manjši pomen katoliški veroizpovedi, hkrati pa ocenjujejo enakopravno vključevanje na slovenski trg dela, dostop do socialnih stanovanj in vključevanje oziroma dejavnost v kulturnem ter političnem življenju za pomembnejše dejavnike vključevanja imigrantov.

Vprašanje o pogojih za sprejemanje imigrantov je bilo zastavljeno tudi v komparativni Evropski družboslovni raziskavi ESS 2002/2003. Mitja Hafner-Fink (2004: 69) ugotavlja:

da so v vseh 13 državah najpomembnejša tri merila: a) sprejemanje načina življenja v državi; b) pridobljeno znanje in sposobnosti, ki jih država potrebuje; c) znanje uradnega jezika države. Po drugi strani pa so najmanj

pomembna ta tri merila, ki naj bi jih izpolnjeval priseljenc: a) dejstvo, da prihaja iz krščanskega okolja; b) dejstvo, da je belec; c) dejstvo, da je premožen. Temu vzorcu v celoti ustrezajo tudi odgovori slovenskih anketirancev.

Rezultati kažejo nekatere značilne razlike pri percepcijah kriterijev za sprejem imigrantov med »vzhodnimi« in »zahodnimi« državami. Tako denimo vzhodne države, vključno s Slovenijo, kot pomembnejši

Graf 5: Pomembnost dejavnikov za uspešno vključevanje imigrantov v slovensko družbo.

Tabela 1: Pomembnost dejavnikov za uspešno vključevanje imigrantov v slovensko družbo

	Delež odgovorov »zdi se mi zelo/pomembno«
znanje slovenskega jezika	87,2 %
dobra izobrazba	75,3 %
zaposlitev	75,2 %
pridobitev slovenskega državljanstva	63,2 %
izhajanje iz podobnega kulturnega okolja	59,6 %
prijatelji slovenske narodnosti	46,2 %
možnost politične participacije	36,9 %
poroka s Slovencem/Slovenko	36,5 %
katoliška veroizpoved	26,0 %
barva kože (belec)	7,6 %

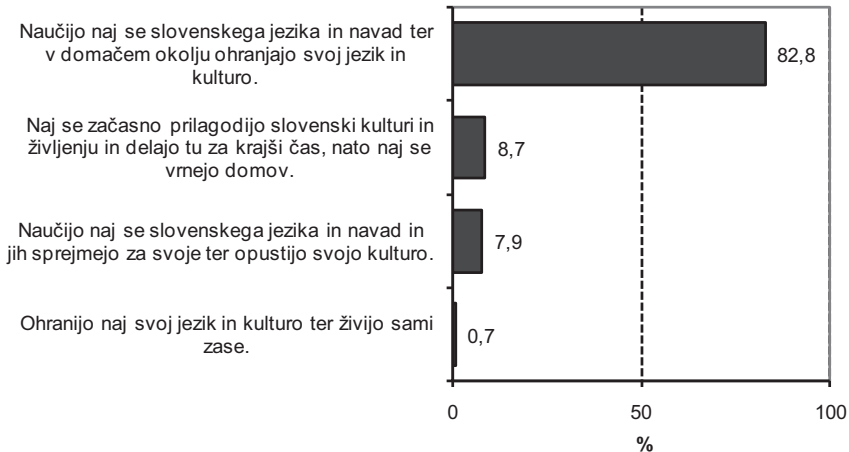
dejavnik uspešnega vključevanja imigrantov v družbo izpostavljajo sorodstvene mreže. Vzhodna skupina držav odstopa tudi pri presoji večje pomembnosti ekonomskih kriterijev, saj so ti bistveno manj pomembni za zahodnoevropske države (več: Hafner-Fink 2004: 69–70). Izpostaviti velja še eno razliko, in sicer pri merilih, ki govorijo o rasni in verski diskriminaciji, kjer je ponovno viden razkorak med vzhodno in zahodno skupino držav: pri sprejemu imigrantov odgovori v postsocialističnih državah kažejo na večji pomen verskih in rasnih dejavnikov kot v zahodnoevropskih državah.

Obe empirični raziskavi kažeta pogojevanje vključevanja imigrantov v nova okolja z jasno izraženi-

mi kulturnimi in ekonomskimi kriteriji, pri čemer se zdi, da »vzhodni model« vztraja na kombinaciji temeljnega kulturnega označevalca (jezika) ter ekonomske neodvisnosti. Slednje potrjujejo tudi rezultati v prvem razdelku, kjer so anketirani izrazili visoko podporo izjavi o imigrantih kot bremenu za socialno državo.

Poleg pomembnosti različnih dejavnikov za vključevanje imigrantov so respondenti ocenjevali tudi pričakovana oziroma zaželena ravnanja imigrantov.

Kako naj po vašem mnenju ravnajo priseljenci, ki že dalj časa živijo v Sloveniji? Prosimo povejte, katera od štirih trditev vam je osebno najbližja oz. jo najbolj podpirate?

Graf 6: Zaželena ravnanja priseljencev v slovenskem okolju

Večina anketiranih se zavzema za kulturno adaptacijo, ki je konceptualno ozadje izjave, da naj se priseljenci naučijo slovenskega jezika in navad, v domačem okolju pa naj ohranjajo svoj jezik in kulturo. Pomemben indikator je, da so anketirani popolnoma zavrnilo strategijo segregacije, po kateri naj priseljenci ohranjajo svoj jezik in kulturo ter živijo v ločenih, paralelnih družbenih svetovih. Prav tako ima nizko podporo strategija asimilacije ter začasnega »gostovanja«, ki je tudi zaznamovano z »začasnim asimiliranjem«. Med respondenti z nižjo stopnjo izobrazbe je nekoliko večji delež takih, ki menijo, da bi priseljenci morali opustiti svojo izvorno kulturo in se asimilirati.

SKLEP

Intenzivnost in vse večji obseg sodobnih globaliziranih migracij postavlja aktualne migracijske politike pred velike izzive. Kompleksnost skoraj ne bi mogla biti večja: upravljanje migracij v evropskih državah je brez izjeme konfliktna tema, pa naj gre za lokalne, nacionalne ali EU politike. Senzibilnost teme in politik je povezana z izrazito ideološkostjo in novo politizacijo, ki se je pojavila na prelomu tisočletja, ko so migracije iz klasične ekonomske postale prvovrstna politična tema. Torišča sporov – obojih: vladnih politik in mnenj javnosti – se odvijajo na treh ravneh: 1. na ravni državljanstva, kjer so prisotna različna gledanja, pa tudi spori glede priznavanja državljanskih pravic imigrantov; 2. na ravni kulture, kjer so v središču (ne)strinjanj politike multikulturalizma, vključenost/izključenost tujcev in vsega kulturno različnega; 3. ter na ravni funkcioniranja države blaginje ter distribucije socialnih transferjev med prebivalci. Čeprav so v različnih študijah analize posvečene posameznim vidikom (kar je v luči kompleksnosti in heterogenosti fenomena migracij tudi povsem razumljivo), pa se zdi, da brez komplementarne in nehi-

erarhične obravnave konceptov kulturne identitete, političnih in socialnih pravic izpuščamo del poti, ki nas pelje k odgovoru o družbeni koheziji. Empirični rezultati anketne raziskave ne govorijo v prid tezi, da bi bila stopnja družbene solidarnosti ter konsenz o skupnih vrednotah okoli migracij, integracije imigrantov in multikulturalnosti v slovenskem okolju na zavidljivo visoki ravni.

Pri tem se zastavlja vprašanje pričakovanih trendov v mnenjih javnosti: bo javno mnenje statično, se bodo ohranjale več desetletij stare, mitologizirane predstave o migracijah, bodo imeli odločilen vpliv procesi urbanizacije in globalizacije, bodo prevladala diverzificirana stališča, ki imajo pomembnejšo referenčno točko denimo v politični pripadnosti ali družbenem razredu? Empirične evidence kažejo v smer treh verjetnih trendov: Prvi je t. i. »evropsko-domačijski scenarij«, po katerem bodo mnenja javnosti pričakovano racionalna ter usklajena z aktualnimi evropskimi migracijskimi in azilnimi politikami. Taka stališča so v anketi močno prisotna; predstavljajo tipična »evropska stališča« in »evropske vrednote«. H kriteriju domačijskosti se javnost nagiba npr. na točkah, ko gre za pozicioniranje države na robu EU, pri percepcijah pravic imigrantov ter pričakovanih ravnanjih imigrantov v novem kulturnem okolju. Drugi trend bi poimenovali »kozmpolitanski-multikulturni scenarij«, po katerem bo prišlo do spreminjanja stališč, večje odprtosti do migracij in kulturne različnosti. Nosilci sprememb v mnenjih so mladi in višje izobraženi prebivalci urbanih središč. Ta optimistični scenarij ima izhodišče v prepoznavanju solidarnosti kot ključne družbene vrednote. Empirični podatki taka mnenja le šibko ali manjšinsko nakazujejo. Tretji trend bi bil »scenarij latentnih konfliktov«, pri čemer gre za pasiven pristop javnosti ali zanikanje migracij, ki izhajata iz nesprijemanja imigrantov. Mnenja javnosti (v naši anketi precej prisotna) migrante vidijo kot »grožnjo stabilnosti« trga dela, države blaginje in nacionalne kulture. Pri tem so migranti prepoznani kot splošni krivci za družbene probleme. Taka nereflektirana obravnava je v slovenskem prostoru poznana iz desetletij skupne jugoslovanske države in je pripeljala do latentnih konfliktov, ki so vidni pri potomcih druge in tretje generacije imigrantov.

Zaključimo lahko, da empirično mnenjsko raziskovanje stališč do migracij v slovenskem prostoru sporoča naslednje: nedvomno so splošna stališča do migracij in »razpoloženje« javnosti do migrantov tesno povezani z ekonomsko-socialnimi razmerami v državi ter s tem tudi z večjo ali manjšo sprejemljivostjo, zaželenostjo in toleriranjem migrantov. V stališčih javnosti se odslikavajo nemalokrat zbanalizirane diskusije o migrantih kot grožnji nacionalnim ekonomijam, kulturi, državi, skratka dejavnikom, ki imajo opraviti z nacionalno identiteto in moralnimi panikami, ki jih producira politika, reproducirajo pa mediji. V tovrstnih vsebinah imigranti praviloma nastopajo v pasivni vlogi prišlekov, tujcev, ki so predstavljajo potencialno grožnjo ali vsaj nelagodje. Področje ekonomije in ciljno-racionalni dejavniki so javnomnenjsko »preglasovani«, v ospredju pa stopa politični diskurz, ki je lahko bolj ali manj toleranten, bolj ali manj multikulturno usmerjen, voden z emotivnim nabojem varovanja »domače ekonomije in kulture«. Pozicija, v katero je po splošni oceni javnega mnenja postavljen imigrant v slovenskem okolju, je tako še najbližje dopustnemu »korektivu trga dela«. Posledično je tak status imigranta situacijsko variabilen ter povsem odprt tako ekonomskim kot kulturnim impulzom, ki ga sprotno definirajo.

LITERATURA

- Bešter**, Romana (2003). Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo. *Migracije – globalizacija – Evropska unija* (ur. Mojca Pajnik in Simona Zavrtni Zimic). Mirovni inštitut, Ljubljana.
- Bešter**, Romana (2009). Integracijski programi za priseljence v izbranih državah Evropske unije, *Razprave in gradivo* 59: 43–65.
- Castles**, Stephen in Mark J. **Miller** (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan Press.
- Cukut**, Sanja (2008). Izkušnje migrantk v Sloveniji pred in po njeni osamosvojitvi. *Dve domovini* 28: 73–92.

- Hafner-Fink**, Mitja (2004). Državljanstvo, (nacionalna) identiteta in odnos do tujcev. *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči* (ur. Brina Malnar in Ivan Bernik). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV-CJMMK, 55–80.
- Komac**, Miran in Mojca Medvešek (ur.) (2005). *Percepcije slovenske integracijske politike*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac**, Miran (ur.) (2007). *Priseljenci*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Medica**, Karmen, Goran **Lukič** in Milan **Bufon** (ur.) (2010). *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
- Knežević Hočvar**, Duška, Sanja **Cukut** in Majda **Černič Istenič** (2009). Intercultural dialogue between lip service and practice. *Two Homelands* 30: 29–49.
- Lipovec Čebtron**, Uršula (ur.) (2002). *V zoni prebežništva*. Antropološke raziskave prebežnikov v Sloveniji. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.
- Lukšič-Hacin** Marina in Jernej **Mlekuž** (ur.) (2009). *Go girls! When Slovenian women left home*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Medved**, Felicita (2000). Politika migracij in azila v transgresiji Evropske unije. *Razprave in gradivo* 36/37: 207–226.
- Milharčič Hladnik**, Mirjam in Jernej **Mlekuž** (ur.) (2009). *Krila migracij: Po meri življenjskih zgodb*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Pajnik**, Mojca, Petra **Lesjak-Tušek** in Marta **Gregorčič** (2001). *Prebežniki, kdo ste?* Mirovni inštitut, Ljubljana.
- Pajnik**, Mojca in Simona **Zavratnik Zimic** (ur.) (2003). *Migracije – globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Pajnik**, Mojca (2008). Mnenja o migrantih v tisku: Potreba po korektivu javnomnenjskega raziskovanja. *Annales* 18/1: 219–232.
- Pajnik**, Mojca, Veronika **Bajt** in Sanja **Herič** (2010). Migranti na trgu dela v Sloveniji. *Dve domovini* 32: 151–167.
- Pezdur**, Tatjana (2004). Transnacionalne aktivnosti – primer migrantov iz Bosne in Hercegovine in njihovih potomcev v Sloveniji. *Časopis za kritiko znanosti* 217/218: 184–194.
- Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti / Intolerance monitor report, serija poročil med leti 2001–2008*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Schlenzka**, Nathalie, Simona **Zavratnik Zimic** idr. (ur.) (2006). *Female marriage migrants: Awareness raising and violence prevention*. Berlin: Edition Parabolis.
- Splichal**, Slavko (1997). Political Institutionalisation of Public Opinion through Polling. *The Public* 4(2): 17–38.
- Splichal**, Slavko (2005). *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rizman**, Rudolf M. (2000). The relevance of nationalism for democratic citizenship. *The Public* 7(1): 5–14.
- Toš**, Niko idr. (2002). *SJM 2002/2 Evropska družboslovna raziskava*. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, UL-IDV. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vah**, Mojca in Marina **Lukšič-Hacin** (2008). Contemporary implication of multiculturalism policies for European welfare states. *Dve domovini* 28: 7–21.
- Vertovec**, Steven (1999). *Migration and Social Cohesion*. Northampton: An Elgar Reference Collection, Cheltenham.
- Vrečer**, Natalija (2007). *Integracija kot človekova pravica: Prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Zavratnik**, Simona (1996). *Social integration vs. social exclusion: The case of Bosnian refugees in Slovenia, Austria and Ireland*. MESP, magistrska naloga.
- Zavratnik Zimic**, Simona (2004). *Migration trends in selected EU applicant countries. Slovenia: the perspective of a country on the 'Schengen periphery'*. Dunaj: International Organization for Migration.

Zavratnik, Simona, Ana Kralj, Zorana Medarič in Blaž Simčič (2008). *Migracije, integracija in multikulturalnost – kontekstualizacije sodobnih migracij skozi javno mnenje. Zaključno poročilo ciljno-raziskovalnega projekta »Integracijske politike – vzpostavitev evalvacijskega modela in instrumentov longitudinalnega monitoringa«.* Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.

Zavratnik, Simona, Ana Kralj, Zorana Medarič in Blaž Simčič (2009). *Migrations, integration and multiculturalism / Migracije, integracija in multikulturalnost.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/migim07.xml>.

SUMMARY

CONTEMPORARY MIGRATIONS THROUGH PUBLIC OPINION

Simona ZAVRATNIK

The article deals with the Slovene public's perception of the issues of migrations, integration of immigrants, and multiculturalism. It is empirically based on the research survey "Migration, integration, and multiculturalism – empirical data collection", set up as a tool for longitudinal measuring of the opinions of a representative sample of the general public, and in many aspects comparable to similar European surveys. The survey was performed on a representative sample of adult inhabitants of Slovenia in 2007.

Conceptually, integration is defined as a two-way process of intercultural communication that creates a new quality for achieving social cohesion, in line with the open and inclusive approaches to the integration of immigrants on which the common fundamental principles of the EU are based. The article highlights the deviation at the implementation level: in practice, the immigration legislation of the EU largely features restrictive principles.

The empirical part of the article addresses three migration topics. The first addresses the public's general attitudes to migrations and migrants: migrants as a threat and/or an economic corrective of the labour market. The data show support for two negatively toned statements, which imply that immigrants are a factor of unfair competition for the domestic population and a burden on the taxpayers. Respondents also agreed with the statement that immigrants take away jobs from the local population. A certain degree of agreement existed about the statement that we need immigrants in segments of the labour market where there is a shortage of domestic workers (the opinions are quite evenly distributed between agreement, non-agreement, and undecided). The position which general public opinion in Slovenia assigns to immigrants is closest to the notion of an acceptable "labour market corrective".

The second theme concerned positioning Slovenia in contemporary migration trends. Here, public opinion favours the segmented admission of immigrants, based on both geographical origin and socio-economic background. Rejection of immigration is obvious where it involves people from the former Yugoslav republics (which constitute the majority share of the immigrant population in Slovenia) and immigration from non-European countries, but with an important distinction: immigrants from Africa and the East (Asia, Russia, the former republics of the Soviet Union) meet with significantly higher rejection than immigrants from the "pan-European world" (including the Americas and Australia). Concerning social status, public opinion favours immigration of elites (highly qualified workers and entrepreneurs) and ethnic Slovenes, but rejects refugees, asylum seekers, and the family members of these two categories. Public opinion also presents two conflicting statements: a more restrictive asylum and migration policy is required versus Slovenia should work towards a tolerant and multicultural society.

The third topic deals with integration policies and thus with the internal social borders between immigrants and the majority population. The respondents considered the following factors as the most important for successful integration into Slovene society: knowledge of the language, adequate education and employment; skin colour and the Catholic religion were considered less important factors. Most respondents agreed with the statement that immigrants should learn the Slovene language and

customs, but preserve their own language and culture in their domestic environment (cultural adaptation strategy). An important indicator is that the respondents unanimously rejected a segregation strategy by which the immigrants would preserve their language and culture and live in separate, parallel societies.